O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2026, [15]
ISSN 2181-7324(Print)

IJTIMOIY FANLAR
http://journals.nuu.uz
ISSN 3093-8996(Onlayn)

UDK: 1.71.75.78

Kaxramonjon Sh. UMAROV,
Farg‘ona ixtisoslashtirilgan san’at maktabi o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi, Farg‘ona, O‘zbekiston
E-mail: alfargoniy.uz@gmail.com ORCID: MFR-0456-0167

Farg‘ona davlat universiteti professori B.Tolipov taqrizi asosida

MILLIY SAN’AT, MADANIY IDENTIKLIK VA SUVERENITET: GLOBALLASHUV SHAROITIDAGI IJTIMOIY-FALSAFIY MUNOSABATLAR

Annotatsiya

Maqolada globallashuv sharoitida milliy san’at, madaniy identiklik va madaniy suverenitet o‘rtasidagi ijtimoiy-falsafiy munosabatlar tahlil qilinadi. Tadqiqot germenevtik, qiyosiy va aksiologik usullarga hamda me’yoriy-huquqiy hujjatlar tahliliga tayanadi. Milliy san’at identiklikning “xotira infratuzilmasi” vazifasini bajarishi, madaniy suverenitet esa izolyatsiya emas, balki jamiyatning o‘z ramzlarini mustaqil ishlab chiqarish, talqin qilish va tarqatish qobiliyati ekani asoslanadi. Tadqiqot xulosalari madaniy siyosatni takomillashtirish va ta’lim jarayonida milliy san’atdan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: milliy san’at, madaniy identiklik, madaniy suverenitet, globallashuv, raqamli platformalar, tarixiy xotira, Yangi O‘zbekiston.

НАЦИОНАЛЬНОЕ ИСКУССТВО, КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И СУВЕРЕНИТЕТ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В статье анализируются социально-философские взаимосвязи между национальным искусством, культурной идентичностью и культурным суверенитетом в условиях глобализации. Исследование опирается на герменевтический, сравнительный и аксиологический методы, а также на анализ нормативно-правовых документов. Обосновывается положение о том, что национальное искусство выполняет функцию «инфраструктуры памяти» культурной идентичности, а культурный суверенитет представляет собой не изоляцию, а способность общества самостоятельно создавать, интерпретировать и распространять собственные символы. Выводы исследования могут способствовать совершенствованию культурной политики и эффективному использованию национального искусства в образовательном процессе.

Ключевые слова: национальное искусство, культурная идентичность, культурный суверенитет, глобализация, цифровые платформы, историческая память, Новый Узбекистан.

NATIONAL ART, CULTURAL IDENTITY, AND SOVEREIGNTY: SOCIO-PHILOSOPHICAL RELATIONSHIPS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Annotation

This article examines the socio-philosophical relationships between national art, cultural identity, and cultural sovereignty in the context of globalization. The study draws on hermeneutic, comparative, and axiological methods, as well as the analysis of regulatory and legal documents. It argues that national art serves as an “infrastructure of memory” for cultural identity, while cultural sovereignty is understood not as isolation but as society’s capacity to independently produce, interpret, and disseminate its own symbols. The findings may contribute to the improvement of cultural policy and the effective use of national art in the educational process.

Keywords: national art, cultural identity, cultural sovereignty, globalization, digital platforms, historical memory, New Uzbekistan.

Kirish. XXI asrning uchinchi o‘n yilligida globallashuv faqat iqtisodiy yoki texnologik jarayon sifatida emas, balki ma’no, ramz va qadriyatlar oqimining qayta taqsimlanishi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan badiiy mahsulotlar milliy chegaralarni deyarli sezmaydi, natijada xalqlarning o‘zini tasavvur qilish tarzi tashqi namunalar bilan uzluksiz muloqotda shakllanadi. Bunday sharoitda maqom, baxshichilik, naqqoshlik, miniatyura, kulolchilik, zamonaviy teatr va kino kabi milliy san’at turlari jamiyatning kimligini eslab qolish va kelajakka uzatish mexanizmi sifatida yangi ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda bu masala davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi: 2020-yildagi PF-6000-son Farmon madaniyat va san’atning jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini oshirishni strategik vazifa sifatida belgilab berdi [1]. Bu hujjat san’atni bo‘sh vaqtni to‘ldiruvchi vosita emas, balki jamiyat ma’naviy barqarorligining omili sifatida talqin qiladi. Unda madaniyat va san’at jamiyatning ichki birligini mustahkamlovchi, yoshlar dunyoqarashini shakllantiruvchi kuch sifatida ko‘riladi. Uning ahamiyati shundaki, madaniy siyosat birinchi marta tizimli islohot predmeti sifatida ko‘rildi. Keyinroq qabul qilingan “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonun ushbu sohadagi munosabatlarni tartibga solishni o‘z maqsadi deb belgiladi [2]. Natijada ijodkor, ijodiy jamoa va madaniy tadbir kabi tushunchalar yagona huquqiy maydonga ega bo‘ldi. Bu esa madaniy suverenitetning institutsional tayanchi yaratilganini anglatadi. Biroq huquqiy baza o‘z-o‘zidan identiklikni kafolatlamaydi: qonun shart-sharoit yaratadi, ma’noni esa jamiyatning o‘zi ishlab chiqaradi. Muammo madaniy almashinuvning o‘zida emas, balki uning nosimmetrikligida, ya’ni ayrim markazlar ramz ishlab chiqarishni monopollashtirib, boshqalarni faqat iste’molchiga aylantirishidadir. Buyuk ipak yo‘li merosi esa Markaziy Osiyo

madaniyati aynan ochiqlik va almashinuv orqali boyiganini ko‘rsatadi, demak muammoning yechimi yopilishda emas, balki teng huquqli ishtirokdadir. Shu bois maqolaning maqsadi globallashuv sharoitida milliy san’at madaniy identiklikni qanday mexanizmlar orqali qayta ishlab chiqarishi va bu jarayon madaniy suverenitet bilan qanday bog‘lanishini ijtimoiy-falsafiy jihatdan aniqlashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Mavzuga oid xorijiy va mintaqaviy tadqiqotlar identiklikni postsovet transformatsiyasi bilan bog‘lab o‘rganadi. Fransuz olimasi M.Laryuel O‘zbekistonning millat qurilishi tajribasini “markaziylik va avtoxtonlik” tushunchalari orqali tahlil qilib, mamlakat o‘zini mintaqa sivilizatsiyasining tarixiy markazi sifatida tasavvur etishini ko‘rsatadi [3]. Bu talqin O‘zbekistonda tarixiy meros va san’at nima uchun identiklik siyosatining yadrosiga aylanganini tushuntiradi. Shu bilan birga, bunday tasavvur tashqi dunyoga ochiqlik bilan muvozanatlashmasa, o‘zini takrorlovchi yopiq narrativga aylanib qolishi mumkin. Laryuel tahlilining qimmati shundaki, u milliy identiklikni tabiiy berilgan holat emas, balki tarixiy sharoitda ongli ravishda quriladigan jarayon sifatida ko‘rsatadi. Qozog‘istonlik va fransuz tadqiqotchilari esa globallashuv ta’siri kuchayishiga qaramay, milliy identiklik shaxsning o‘zini belgilashida muhim element bo‘lib qolayotganini qayd etadi [4]. Bu natija globallashuv identiklikni muqarrar ravishda yo‘q qiladi, degan pessimistik tezisni tuzatadi. Mualliflar identiklikning moslashuvchan, ko‘p qatlamli va kontekstual tabiatga ega bo‘lib borayotganiga e’tibor qaratadi. O‘zbek tadqiqotchisi B.Umarxodjayev milliy identiklikni emotsional-hissiy, xulq-atvor va kognitiv komponentlarga ajratib, ularning har biri madaniy amaliyot orqali shakllanishini ko‘rsatadi [5]. Bu tasnif identiklikni faqat g‘urur tuyg‘usi bilan cheklamay, uni xatti-harakatda namoyon bo‘ladigan yaxlit tizim sifatida ko‘rishga imkon beradi. Bizningcha, san’at aynan uchala komponentni bir vaqtda harakatga keltira oladigan kam sonli vositalardan biridir. Biroq mavjud adabiyotda san’atning suverenitet bilan aloqasi ko‘proq ma’naviy xavfsizlik nuqtai nazaridan yoritilib, uning raqamli va iqtisodiy jihatlari yetarlicha tahlil qilinmagan. Mazkur bo‘shliqni to‘ldirishga urinish ushbu maqolaning ilmiy yangiligini tashkil etadi. Tadqiqotda germenevtik, qiyosiy va aksiologik usullar hamda me’yoriy-huquqiy hujjatlarni kontent-tahlil qilishdan foydalanildi. Markaziy kategoriya sifatida “madaniy suverenitet” tushunchasiga ishchi ta’rif berildi: bu jamiyatning tashqi madaniyatlar bilan muloqotni rad etmagan holda o‘z ramzlarini ishlab chiqarish, talqin qilish va tarqatish qobiliyatidir.

Natijalar. Tadqiqotning birinchi natijasi shundan iboratki, milliy san’at madaniy identiklikning “xotira infratuzilmasi” vazifasini bajaradi. Identiklik ongda saqlanadigan mavhum g‘oya emas; u kuy ijrosi, naqsh chizish, to‘y marosimidagi qo‘shiq, sahnadagi tarixiy obraz kabi takrorlanadigan amaliyotlar orqali har kuni qayta ishlab chiqariladi. A.Mavrulov va M.Mavrulova madaniyatning ijtimoiylashtirish funksiyasini jamiyat a’zosi uchun zarur shartlarni o‘zlashtirishga yordam beruvchi mexanizm sifatida izohlaydi [6]. Bu fikrdan kelib chiqadiki, milliy san’at bilan tanishuv shaxsning madaniy “ona tili”ni o‘zlashtirish jarayonidir. Bu jarayon erta boshlansa, shaxs keyinchalik boshqa madaniyatlar bilan ishonchli muloqot qila oladi. Chunki o‘z madaniy kodini yaxshi bilgan inson o‘zgalar tajribasidan qo‘rqmaydi, aksincha, uni o‘z tiliga tarjima qilib, boyish manbaiga aylantiradi. Ammo xotira infratuzilmasi o‘z-o‘zidan ishlamaydi. B.Umarxodjayev yoshlarning tarixiy qahramonlar haqidagi tasavvuri zaiflashgani, xorijiy tarixiy filmlar esa badiiy saviyasi bilan yosh tomoshabinni o‘ziga tortib, diqqat markaziga chet el qahramonlarini olib chiqayotganini qayd etadi [5]. Bu kuzatish identiklik zaiflashuvining asosiy sababi “begona madaniyat”ning mavjudligi emas, balki milliy badiiy mahsulotning raqobatbardosh emasligi ekanini ko‘rsatadi. Boshqacha aytganda, tarixiy xotira bo‘shlig‘ini sifatli milliy san’at to‘ldirmasa, uni boshqa hikoyalar egallaydi. Shu ma’noda xotira infratuzilmasi ham yo‘l yoki ko‘prik kabi doimiy investitsiyani talab qiladi. Bunday investitsiya faqat moliyaviy emas, balki ijodiy kadrlar tayyorlash, ssenariy maktablarini rivojlantirish va tarixiy tadqiqotlarni badiiy tilga o‘girish kabi intellektual sarmoyani ham o‘z ichiga oladi. Demak, milliy san’atni asrash o‘tmishni muzeylashtirish emas, balki jamiyatning o‘zini eslab qolish qobiliyatini saqlashdir. Xotira infratuzilmasi qanchalik jonli bo‘lsa, global axborot oqimi identiklikni shunchalik kam yemiradi va aksincha, uni yangi mazmun bilan boyitadi. Bu esa madaniy siyosatda asosiy e’tiborni taqiqlash va cheklashdan sifatli milliy mahsulot yaratishga ko‘chirishni talab qiladi.

Ikkinchi natija madaniy suverenitetni qayta ta’riflash va raqamli muhit bilan bog‘liq. An’anaviy talqinda suverenitet chegaralarni nazorat qilish sifatida tushuniladi, biroq raqamli asrda madaniy chegaralarni yopish na mumkin, na maqsadga muvofiq. U.Jeksembekova, N.Kalashnikova va K.Pujol davlatlar identiklikni shakllantirish monopoliyasini yo‘qotib, bu vakolatning bir qismini nodavlat va transmilliy aktorlarga berib qo‘yganini ta’kidlaydi [4]. Bu xulosa suverenitetni monopoliya emas, balki raqobatbardoshlik sifatida tushunish zarurligini ko‘rsatadi. Davlat endi yagona hikoyachi emas, demak u milliy hikoyaning eng sifatli ishlab chiqaruvchilarini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Bu esa madaniy siyosatda nazorat mantiqidan qo‘llab-quvvatlash va sheriklik mantiqiga o‘tishni anglatadi. Raqamli platformalar marg‘ilonlik atlas ustasi yoki rishtonlik kulolga vositachisiz jahon bozoriga chiqish imkonini berdi, ammo ularning algoritmlari tez iste’mol qilinadigan, “ekzotik” va qisqa kontentni rag‘batlantiradi. Natijada suzani naqshi futbolka bezagiga aylanganda, uning oilaviy marosim va ramziy ma’no bilan bog‘liq qatlami unutiladi. Bozor naqshni xarid qiladi, ammo naqsh ortidagi dunyoqarashni har doim ham qabul qilmaydi. G.Nishonboyeva madaniyat muassasalari safiga xalq amaliy san’ati bilan shug‘ullanuvchi kichik korxonalar, xususiy ustaxonalar, oila va mahalla qo‘shilib, aholining ijtimoiy-madaniy hayotdagi faol ishtirokini ta’minlayotganini qayd etadi [7]. Bu kuzatish milliy san’atning yashovchanligi “usta–shogird” an’anasini saqlayotgan kundalik ijtimoiy muhitga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Usta o‘z mehnatidan munosib daromad olsagina shogird tayyorlashga qiziqadi va an’ana avloddan avlodga o‘tadi. Shu asosda biz “ma’noli raqamlashtirish” tamoyilini ilgari suramiz: milliy san’at namunasi raqamli makonga uning tarixi, ramziy ma’nosi, usta nomi va maktab an’anasi bilan birga chiqarilishi kerak. Shundagina tovarga aylangan obyekt yana madaniy matnga qaytadi, xaridor esa oddiy iste’molchidan madaniyatlararo muloqot ishtirokchisiga aylanadi. Bunday yondashuv milliy san’atni global bozorga moslashtirish emas, balki global bozorni milliy san’at ma’nosi bilan tanishtirish imkonini beradi.

Muhokama. Olingan natijalar adabiyotdagi ikki pozitsiya o‘rtasidagi bahsga aniqlik kiritadi. “Tahdid paradigmasi” globallashuvni milliy o‘ziga xoslikni yemiruvchi kuch deb biladi va ommaviy madaniyat bosimini jiddiy qabul qiladi, biroq milliy madaniyatni passiv obyekt sifatida tasavvur qiladi. “Moslashuvchanlik paradigmasi” tarafdorlari esa globallashuv o‘z-o‘zini anglashni rag‘batlantirib, milliy ramzlar, til va tarixga qiziqishni kuchaytirishini qayd etadi [4]. Bizning natijalarimiz ikkinchi pozitsiyaga yaqin, ammo uni muhim shart bilan to‘ldiradi. Identiklikning moslashuvchanligi o‘z-o‘zidan yuzaga kelmaydi, u jamiyatda madaniy suverenitet resurslari mavjud bo‘lgandagina namoyon bo‘ladi. Muhokama talab qiladigan yana bir masala san’atning siyosiy instrumentallashuvi xavfidir. Odamlar o‘zini rostgo‘y

tasvirlagan san’atdagina o‘zini taniydi. Shu asosda madaniy suverenitetning uch qatlamli modelini taklif etamiz: institutsional qatlam (qonunchilik, moliyalashtirish, muzey va teatrlar), ijodiy qatlam (usta–shogird maktablari, mustaqil ijodkorlar) va kommunikativ qatlam (ta’lim, media va raqamli platformalar). Institutsional qatlam kuchli, ijodiy qatlam zaif bo‘lsa, binolar bor, ammo mazmun yo‘q holat yuzaga keladi. Ijodiy qatlam kuchli, kommunikativ qatlam zaif bo‘lsa, iste’dodli asarlar auditoriyaga yetib bormaydi. Kommunikativ qatlamning yolg‘iz ustunligi esa yuzaki brendingga olib keladi. Demak, madaniy siyosat samaradorligi ajratilgan mablag‘ hajmi bilan emas, balki uch qatlam muvozanati bilan o‘lchanishi kerak. Har bir yangi dastur qaysi qatlamni mustahkamlashi va umumiy muvozanatni qanday o‘zgartirishi oldindan tahlil qilinsa, resurslarning bir joyga haddan tashqari jamlanishining oldi olinadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida milliy san’at, madaniy identiklik va suverenitet bir-biri bilan uzviy bog‘liq yaxlit tizimni tashkil etadi. Birinchidan, milliy san’at identiklikning xotira infratuzilmasi bo‘lib, jamiyatning o‘zini eslab qolish va kelajakka uzatish qobiliyatini ta’minlaydi. Ikkinchidan, raqamli asrda madaniy suverenitet izolyatsiya emas, balki o‘z ramzlarini mustaqil ishlab chiqarish, talqin qilish va global muloqot maydoniga teng huquqli ishtirokchi sifatida olib chiqish qobiliyatidir. Uchinchidan, identiklik zaiflashuvining asosiy sababi tashqi madaniyatning mavjudligi emas, balki milliy badiiy mahsulotning sifat va raqobatbardoshlik jihatidan orqada qolishidir. Shu bois madaniy siyosatda taqiqlovchi choralardan ko‘ra yaratuvchi choralar samaraliroqdir. To‘rtinchidan, raqamli platformalar milliylikni yo‘q qilmaydi, ammo uni kontekstsiz tovarga aylantirish xavfini tug‘diradi. Amaliy jihatdan quyidagilar taklif etiladi: madaniy mahsulot sifatini mustaqil professional ekspertiza asosida baholash tizimini joriy etish; yosh kinematografchi, dramaturg va rassomlar uchun milliy tarix va zamonaviy hayot mavzularida tanlov asosidagi grantlarni kengaytirish; hunarmandlar uchun raqamli platformalarda asar tarixi, ramziy ma’nosi, usta va maktab nomini ko‘rsatuvchi kontekstli taqdimot standartini ishlab chiqish; ta’lim tizimida o‘quvchilarning maqom, naqqoshlik, miniatyura va kulolchilik ustalari bilan bevosita ishlashini tashkil etish; madaniyat dasturlarini uch qatlamli model asosida oldindan baholash. Kelgusida yoshlarning san’at iste’moli va milliy identiklik o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlovchi sotsiologik tadqiqotlar ushbu xulosalarni empirik jihatdan tekshirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi “Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6000-son Farmoni. – URL: https://lex.uz/docs/4829149
2. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 20-yanvardagi “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-668-son Qonuni. – URL: https://lex.uz/docs/5230682
3. Laruelle M. Central Peripheries: Nationhood in Central Asia. – London: UCL Press, 2021. – 262 p. – DOI: 10.14324/111.9781800080133
4. Zhexembekova U., Kalashnikova N., Poujol C. The problem of national identity in the context of increasing globalization // Мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет. Public Administration and Civil Service. – 2025. – №4 (95). – P. 169–182. – DOI: 10.52123/1994-2370-2025-1643
5. Umarxodjayev B.B. Milliy o‘zlikni anglashda madaniyat muassasalarining o‘rni: san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: O‘zDSMI, 2026. – 49 b.
6. Mavrulov A., Mavrulova M. Madaniyat nazariyasi. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2023. – 352 b.
7. Nishonboyeva G. Mustaqillik davri madaniyati: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2023. – 131 b.